

Kitap Değerlendirmesi

İsa ile Marx Bir Noktada Buluşabilir mi? İsa ve Marx: İncil'den İdeolojiye, Jacques ELLUL

Tamer YILDIRIM | ORCID: [0000-0003-0033-0539](#)

Doç. Dr. | tyildirim@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi | ROR ID: [04ttnw109](#)

İlahiyat Fakültesi | Temel İslam Bilimleri Bölümü

Sakarya | Türkiye

Öz

İsa ve Marx: İncil'den İdeolojiye adlı eser genel anlamda Marksist Hristiyanlık olarak adlandırılan şeyin doğru bir teolojiyi bize vermediğini belirtir. Devamında Hristiyanlıkla siyasi güçler arasındaki ilişkilerin içeriğine ve teolojinin ideolojiden farklılığına odaklanır. Bu ikisinin (teoloji-ideoloji) birbirine karıştırılmaması gerektiğini ifade eder. Yazar konuyu büyük ölçüde bütüncül bir bakış açısıyla sunmaya çalışır. Eleştirel bir bakış açısıyla konuyla ilgili olarak daha önceden yazılmış olan eserlerdeki temel yanlışlıklara işaret eder. Marksist Hristiyanlık olarak adlandırılanın Marksist ve Hristiyan olmadığını belirtir. Çünkü temelde İncil'in bütün siyasi güçlere karşı çıktığını, devrimci bir güç olarak Hristiyan anarşizmini savunduğunu ifade eder. Bu savunuyu yaparken Marksizm ile Hristiyan inancının gerektirdiği ilkeler arasında bir çelişki olsa da anarşizm ile Hristiyan inancının somut sonuçları arasında bir çelişki olmadığını belirtir. Ellul'un ifade ettiği görüşler Batı dünyasında bir karşılık bulabilse de doğu toplumlarına çok da hitap etmeyecektir. Bu konuda Ellul'un anarşizm yönünde yanlı bir tavra sahip olması da etkili olmuş gibidir.

Anahtar Kelimeler

Hristiyanlık, Anarşizm, Marksizm, Jacques Ellul

Atıf Bilgisi

Yıldırım, Tamer. “Kitap Değerlendirmesi: İsa ile Marx Bir Nuktada Buluşabilir mi? İsa ve Marx: İncil'den İdeolojiye, Jacques ELLUL”. *Akademik-Us* 17 (Mayıs 2025), 236-244.
<https://doi.org/10.70971/akademikus.1657427>

Geliş Tarihi	13.03.2025
Kabul Tarihi	30.05.2025
Yayın Tarihi	31.05.2025
Değerlendirme	İki İç Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - İntihal.net
Etik Bildirim	ilahiyatdergisi.etik@artvin.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Book Review

Can Jesus and Marx Meet at Any Point?

Jesus and Marx: From the Gospel to Ideology, Jacques ELLUL

Tamer YILDIRIM | ORCID: [0000-0003-0033-0539](https://orcid.org/0000-0003-0033-0539)

Assoc. Prof. | tyildirim@sakarya.edu.tr

Sakarya University | ROR ID: [04ttnw109](https://ror.org/04ttnw109)

Faculty of Theology | Department of Philosophy and Religious Studies

Sakarya | Türkiye

Abstract

Jesus and Marx: From Gospel to Ideology argues that what is commonly called Marxist Christianity does not give us an accurate theology. It goes on to focus on the content of the relations between Christianity and political powers and the difference between theology and ideology. These two (theology and ideology) should not be confused. To a large extent, the author tries to present the subject from a holistic point of view. From a critical point of view, he points out fundamental inaccuracies in previous works on the subject. He states that what is called Marxist Christianity is neither Marxist nor Christian. Because basically, he states that the Bible opposes all political powers and defends Christian anarchism as a revolutionary force. In making this defense, he states that although there is a contradiction between Marxism and the principles required by the Christian faith, there is no contradiction between anarchism and the concrete results of the Christian faith. Although the views expressed by Ellul may find a response in the Western world, they will not appeal to eastern societies. Ellul's bias in favor of anarchism also seems to have played a role in this.

Keywords

Christianity, Anarchism, Jacques Ellul, Marxism

Citation

Yıldırım, Tamer. "Book Review, Can Jesus and Marx Meet at Any Point? Jesus and Marx: From the Gospel to Ideology, Jacques ELLUL". *Akademik-Us* 17 (May 2025), 236-244.

<https://doi.org/10.70971/akademikus.1657427>

Date of Submission	13.03.2025
Date of Acceptance	30.05.2025
Date of Publication	31.05.2025
Peer-Review	Double anonymized - Two Internal
Ethical Statement	This study does not require ethics committee approval, as the data used were obtained from literature review/published sources. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - İntihal.net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	ilahiyatdergisi.etik@artvin.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Kitabın yazarı olan Fransız kökenli Jacques Ellul (1912-1994) felsefe, hukuk, sosyoloji, teoloji gibi farklı alanlardaki çalışmalarıyla tanınmış modern dönem düşünürlerinden biridir. 1994 yılında öldüğünde geriye 58 kitap ve onlarca makale bırakmıştır. Uzun yıllar Bordeaux Üniversitesinde sosyoloji ve tarih profesörü olarak görev yapmış olan Ellul, kendisini Hristiyan anarşist olarak nitelendirmiştir. Yazarın Türkçeye ilk çevrilen kitabı Sözü'n Düşüşü olmuştur. Devamında burada eleştirisini sunacağımız kitabı ve konusu itibarıyla bunun devamı olarak değerlendirilebilecek Anarşi ve Hristiyanlık ve en etkili kitaplarından biri olan Teknoloji Toplumu çevrilmiştir. Fakat yazarın bunların yanında önemli bir diğer eseri olan Propaganda: The Formation of Men's Attitudes halen çevrilmeyi beklemektedir.

Burada inceleyeceğimiz İsa ve Marx: İncil'den İdeolojiye adlı eser genel anlamda Marksist Hristiyanlık olarak adlandırılan şeyin doğru bir teolojiyi bize vermediğine, Hristiyanlıkla siyasi güçler arasındaki ilişkilerin içeriğine ve teolojilerin ideolojilerden farklılığının kendisini nerede gösterdiğine odaklanmaktadır. Hatta bu ikisinin birbirine karıştırılmaması gerektiğine özellikle değinmektedir. Bunu yaparken konuyu içeren önemli eserleri ele almakta ve eleştirel bir bakış açısıyla onlardaki temel yanlışlıkların nerede bulunduğunu belirtmeye çalışmaktadır. Yani Marksist Hristiyanlık olarak adlandırılan şeyin ne Marksist ne de Hristiyan olduğunu belirtmektedir. Çünkü temelde İncil'in bütün siyasi güçlere karşı çıktığını, gerçekçi devrimci bir güç olarak Hristiyan anarşizmini savunduğunu ifade etmektedir.

Yazara göre ideoloji, bir siyasi doktrinin ya da dünya görüşünün yozlaşmasıdır. İdeoloji genellikle ideolojisiz bir pratiği bertaraf etmek üzere ortaya çıkar. Bununla ilgili olarak tarihsel sürece baktığımızdan kapitalizm açıkça belirtilen türde ideolojisi bulunmayan bir pratiktir; sosyalist ideoloji buna karşı olarak ortaya çıkar. Neticede, kapitalizm bir savunma ideolojisi üretir. Bir doktrinin yozlaşması olan ideoloji ne zaman popülerleşir, basmakalıplaşır, inanç ve tutkularla karşılaşır, o zaman gerçeğe işaret etme gücünü kaybeder. Örneğin, Marx'ın düşüncesi, kendi döneminin sorunlarına ilişkin ortaya çıkmış, sorunlara çözümler önermiştir. Bir yüzyıl sonrasında, Marksist ideoloji günümüzün gerçek sorunlarıyla hiçbir bağı bulunmayan bir reçeteler yığınına tekrarlamaya başlamıştır.

Konuyu anlayabilmek için öncelikle tarihsel olarak Hristiyanlık ile Marksizm'in bulunduğu yeri açıklamamız gerektiğinden dolayı Ellul'a göre Batı toplumu gerek bireysel gerekse topluluklar açısından oldukça adaletsiz ve her düzlemde eşitsizlik üreten bir yapıya sahiptir ve bu adaletsiz toplum yirmi asırlık Hristiyanlığın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kilise ve Hristiyanlar bu durumu düzeltmek, adaleti getirmek için bir şey yapmamıştır. Fakat Ellul'a göre komünizm kendi objektif adil toplum yaratımına sahiptir. Komünizmin karşı çıkışının temeli: yoksulluğun ve yoksulların önemidir. Hristiyanlık yoksulların sorunlarına el atmalı, kendisini yoksullarla tanımlamalıydı. Ne ki bunun yerine tarih boyunca, Kilise hep güce hizmet etti; sömürenin ve devletin yanında yer almıştır. Uğradıkları zulmü dile getiren yoksullara bu durumu kabullenmelerini öğütlemiştir. Ve bunu yaparak yalnızca insanlara kötülük yapanlara katılmakla kalmamış; aynı zamanda İsa'nın öğretilerine ve insanlığa da ihanet etmiştir. Bu, komünizmi Kiliseye yönelik üçüncü

bir karşı çıkış noktasına taşımıştır. Komşu sevgisini öğütlenir ama gidip ona zulmedilir; adalet hakkında vaaz verilir ve sonrasında adaletsizlik üretilir. Dünya Hristiyanların öne sürdükleri şeyin tam tersi bir noktaya gelmiştir ve bunun altında yatan neden yine Hristiyanlıktır. Fakat komünistlerde bütünüyle farklı bir modelle karşılaşılır: onlar ne öğütlüyorsa, onu yapar, düşünce ve eylem arasında, teori ve praksis arasında tutarlılık gösterirler. Ayrıca Hristiyanlık gittikçe sahipsiz bir tinselliğe dönüşmüştür. İnanç, bireysel ve özel bir mesele haline gelmiş; dini duygularla ilişkili olması gereken içsel yaşam, hisler, niyetler ve verimsiz düşünce asla eyleme dönüşmemiştir. Hristiyanlar inançlarını yaşamaktan çok “hissediyorlar”. Pazar günü Hristiyanlığı ile aynı insanın yaşadığı haftanın diğer bütün günleri arasında bir ikilik vardır.

Komünizmin Kiliseye karşı çıktığı konulardan biri de militan ve komünal ruhtur. Hristiyanlar geçmişte militandılar; öyle de olmalıydılar. Ve kardeşlik temelinde bir yaşam, aktif bir topluluk kurmaya davet edilmişlerdir. Ancak şu an gördüğümüz şey hiçbir iş yapmayan, iradesiz, bireyci kilise üyeleridir. Oysa komünistler arasında militan bir ruh, kararlılık, mücadele etme ve bedel ödeme isteğine sahip bir topluluk görüyoruz. Şu halde, Hristiyanlar nasıl oluyor da bu örnekten rahatsızlık duymuyor ve “Kilisenin” öne sürdüğü ve doğru olmayan icraatlara kanabiliyorlar? Ellul’un bu eleştirileri Kilise temelinde Hristiyanlar için yapılmış ise de bu konuda Müslümanlar kendilerini eleştirilerden uzak sanmamaları gerekir. Yazar Batı dünyasında olduğundan din olarak Hristiyanlığı bildiğinden olayları bu şekilde ifade etmiştir. İslam dünyasında olsaydı burada kullanılan kelimeler İslam ve Müslüman şeklinde olurdu. İslam dünyasında Marksist ideolojiye mensup Abdullah Laroui örneğinde bunu görmekteyiz. Bu açıklamalar Ellul’un genel olarak bu eseri yazmasına neden olan temel eleştiri noktalarını oluşturmaktadır.

Ellul’un düşüncelerinden hareketle burada Hristiyanlık ve Sosyalizm arasında bir uygunluk olup olmadığına bakmamız gerekir. İsa Mesih’in bildirdiği vahiyden geriye ne kalmıştır? Hristiyanlar yoksulun savunucusu, ezilenin sesi olan komünizme katılmakta, bu, silahlı savunmayı, siyasi mücadeleyi de içermektedir. Komünizme Hristiyanların karşı çıkmasında terörizmin rolünün olduğunu söylenebilir. Marksizm bugünün batı entelektüel dünyasındaki tek terörist düşünce hattıdır. Ayrıca Hristiyan inancı, İsa’nın öğütleri, İncil kitaplarının yazılışı ve Kilisenin gelişimi Marksist yöntemlerle açıklanmaktadır. Hristiyanlıktan daha geniş ve kapsayıcı olduğunu öne süren Marksizm her şeyi kendi yöntemleriyle açıklamakta ve yine bunlar içine hapsetmektedir. Marksizm’in bakış açısına göre, Hristiyanlık sadece çok sayıda ikincil fenomenden biridir; gerçeklik ya da eşsizlik gibi bir iddiası yoktur. Marksist öğretiyeye göre hiç kimse Marksizm’e saygı duyan bir konum almaksızın herhangi bir düşünce üretme şansına sahip olamaz. Fakat Marx ne bir bilim ne de bir felsefe üretmese de onun eseri, kurtuluş doktrini, eskatolojyası ve etiğiyle gerçek bir dindir. Bu noktada Ellul şu değerlendirmede bulunur: “Tanrı tarihe daima insan eli aracılığıyla müdahil olur. Şu halde, insanlık kendini kurtarmak durumundadır. Kurtuluş siyasettedir. İnsanlık yeryüzünde bir başınadır; dolayısıyla, geleceği kendi elindedir”. Fakat Marksizm’i de işin içine sokmayı ihmal etmemektedir: “İki şey açıktır: sadece Marksistler

insanın özgürlüğü için mücadele ediyor; dolayısıyla, İncil'in vaatlerini taşıyan bizler de onlarla birlikte hareket etmek durumundayız. Marksistlerle birlikte mücadele etmeliyiz; görüşlerini kavramalı ve kendimizi onların eylemleri ve odakları ile tanımlamalıyız". Günümüzde de Marksist Hristiyanlar bu tür bir süreçten geçiyorlar. Platon ya da Aristoteles'in yerini Marx almış; imparator ya da burjuvazi de yerini proleter kitlelere bırakmıştır. Oysa süreç aynıdır. Hristiyanlar her defasında müjdeledikleri şeyin özünü gösteren bir ışık bulduklarına inanıyorlar. Geçmişte Platon ya da Aristoteles, günümüzde ise Marx, son kertede Tanrı'nın buyurmuş olduğu gerçeği açıklamaktadır.

Konuyu temellendirmek için Ellul, tarihsel açıdan teolojinin bir değerlendirmesine girer. Buna göre; "Yaşamımızı ait olduğumuz sınıf belirler ve göz önünde bulunduramaz gereken tek pratik, sınıf mücadelesindeki siyasi pratiğimizdir. Bu açıdan bakıldığında teoloji Tanrı'dan gelmez ve verili bir zamana ilişkin mutlak doğruyu ifade etmez. Dahası, teoloji, verili bir sosyal sınıfla onu kabul edenle arasındaki ilişkiye dayanan bir ideolojidir. Tüm ideolojiler gibi, onun amacı da ait olduğu sınıfı -yani yöneten sınıfı- aklamak ve meşrulaştırmaktır". Ayrıca Ellul'a göre klasik teoloji, yöneten sınıfın düşüncelerini yansıtır ve ardından da kendini dini öğretilerden bir örtü ile örter. Bu öğretilerle birlikte, teolojinin aslında hâlihazırda verili olduğu noktada teolog, teolojisine tümdengelim yoluyla ulaştığını öne sürer. Ayrıca felsefe proleter devriminde, proleter devrimi felsefede yerine getirilir. Dolayısıyla, aynıını teoloji için de söyleyebiliriz: materyalist bir teoloji ancak praksiste temellenirse olasıdır. Ancak, materyalist bir felsefe kurarken kişi genel olarak proleter praksisine işaret ederken, materyalist bir teoloji için kişi yalnızca Hristiyanların proleter praksisine işaret edebilme hakkına sahiptir. Ellul'un değerlendirmeleri -ki kendisinin görüşü bu yöndedir- dini bir insan ürünü olan ideolojiye indirgediğimizde doğru olarak kabul edilebilir. Fakat dinî inançları kabullenen insanların bu görüşü kabul etmesi mümkün değildir. Dolayısıyla bu bakış açısı onun söyleminin muhatap kitlesini sınırlamaktadır.

Eserin kanaatimizce en önemli kısmı yedinci ve son bölüm olan "Anarşizm ve Hristiyanlık"tır. İki kavramın yan yana getirilmesi ilk bakışta problemli görünmektedir. Konu ile ilgili genel eleştiriyi Ellul da tahmin ediyor ve sorunun genel hatlarını şöyle özetliyor: "Birbiriyle kesinlikle uzlaştırılamaz oldukları yönündeki düşünce nedeniyle, anarşizm ve Hristiyanlık uzlaşmasına teşebbüs etmek garip görünebilir". Anarşizm sürekli 'Ne Tanrı ne Efendi' diye bağırır ve anarşist düşünürler Hristiyanlık karşıtlığını, din ve teizm karşıtlığını öğretilerinin temel noktalarından biri yapar. Ayrıca Marx'ın uzun bir din analizi yaptığı doğrudur. Ne var ki neticede bu mesele Marx'ta esas değildir. Herkes Hristiyanlığın bir düzen doktrini olduğuna inanır. Her şey, bir toplumun başına gelebilecek en korkunç şey olarak düşündüğü anarşiden daha tercih edilebilir; en kötü tiran dahi insanları birbirine düşman eden bir sivil otorite yokluğundan daha iyidir. Ayrıca anarşistler ile Hristiyanlar arasında bir işbirliği mümkün olmamıştır. Çünkü anarşistler dinin yok edilmesini devrimlerinin temel bir bileşeni yapmaktadırlar. Diğer yandan, Hristiyanlar önceden kurulmuş ve sert biçimde sağlanmış bir düzenin olmadığı bir toplumu güçlükle algılayabilmektedirler. Ellul bu noktada şunu sormaktadır: "Şu halde, Hristiyanlığı anarşizm ile nasıl uzlaştıracabiliriz? Şayet Hristiyanlar Tanrı'yı öldürmeye karar verirlerse,

uzlaşma yarı yarıya çözülmüş olur. Anarşistlerin ekleyeceği çok az şey kalır; durumu son derece tatmin edici bulurlar. İsa, iyi bir peygamber ve yoksulların pasifist savunucusu olarak anarşistler açısından asla bir sorun teşkil etmez. Yine de, bu güçlerin birleşmesi gerçekleşmez: iki taraf da birbirine karşı hiçbir sempati duymazlar. Bugünlerde, sosyalist ya da Marksist ve Hristiyan olmak oldukça kabul edilebilir bir durumdur; ancak anarşizm ile Hristiyanlığın evliliğini kimse düşünmüyor”. Oysa ateizm ya da Tanrı'nın yokluğu anarşistler için kaçınılmaz bir durum değildir. Bu gerekliliğin reddi tüm sözde kurtarıcı devrimlerin başarısızlığına neden olmuştur. Anarşistler teolojik bir Tanrı düşüncesine karşı çıkmışlardır; İncil'in ve İsa Mesih'in Tanrısına değil. Fakat yazar burada anarşizmle Hristiyanlığın birbiriyle tamamen uyduğunu söylemeye çalışmamaktadır. Çünkü kendisi de bunun bir hata olacağını belirtmektedir. Ayrıca anarşist düşüncenin Hristiyan siyasi yönelimi ifade ettiğini veya Hristiyanların anarşist bir yönelim benimsemeleri gerektiğini de kastetmemektedir. Bunun yerine yazarın kitapta yapmak istedikleri ana hatlarıyla üç başlıkta toplanabilir: Genel olarak bilinenin tersine, (1) anarşizm ile Hristiyan inancının sosyopolitik arenadaki somut sonuçları arasında kökten bir çelişki olmadığı ama Marksizm ile Hristiyan inancın gerektirdikleri arasında bir çelişki olduğu (2) anarşizmin Marksizm'in yaptığı gibi Hristiyan niteliklerini ayıklamayı ima ettiği (3) ve son olarak, modern toplum ve somut tarihsel durum bağlamında, belirleyici ve kesin sorunun devletin evrensel gücü olduğunu göstermek. Bu nedenlerden dolayı bu tür sorunlar anarşizm sayesinde aşılabılır; Komünizm bu meydan okuyuşa yetenekli olmadığını göstermiştir. Bilakis, Komünizm iktidarı her ele geçirdiğinde, sadece devleti güçlendirmiştir.

Kanaatimizce yazarın ana hatlarıyla ifade ettiği görüşler bugün için Batıda belki bir yer bulabilir ama doğu toplumlarında bunun uygulanması –geçmişteki tecrübeler ve günümüzdeki şartlar düşünüldüğünde- mümkün gözükmemektedir. Genel olarak Ellul'un anarşizm yönünde tarafgir bir okuma yaptığı söylenebilir zaten kendisi de bunu inkâr etmemektedir. İnsanların ideolojik bir tavır içerisinde bulunması tek başına kötülenebilecek bir durum değildir. Irkçı veya cinsiyetçi gibi özü gereği kötü olan ideolojiler olmadıktan sonra bu bir sorun teşkil etmez. Dolayısıyla hem dinî devamında da Marksist bir yönelimle Ellul ulaşmış olduğu kendi kişisel değerlendirmelerini sunduğu bu eser her ne kadar praksise vurgu yapsa da teorik bir planda kalmıştır.

Kaynakça – References

- Laroui, Abdullah. The Crisis of Arab: Intellectual, Traditionalism or Historicism, trans. Diarmid Cammel, University of California Press: Berkeley, 1976.
- Ellul, Jacques. Anarşi ve Hıristiyanlık, çev. Ali Toprak, İstanbul: Karşı Yayınları, 2010.
- Ellul, Jacques. İsa ve Marx: İncilden İdeolojiye, çev. Ali Toprak, İstanbul: Karşı Yayınları, 2010.
- Ellul, Jacques. Sözün Düşüşü, çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1998.
- Ellul, Jacques. Teknoloji Toplumu, çev. Musa Ceylan, İstanbul: Bakış Yayınları, 2003.